

NEONATOLOGIYA FANI HAQIDA TUSHUNCHA. NEONATOLOGIYANING RIVOJLANISH TARIXI

Abdiraxmonova Oltinoy Jumaboyevna

*Olmaliq Abu ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi
texnikumi Pediatriyada hamshiralik ishi fani o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada pediatriyaning muhim bo'limi hisoblangan neonatologiya fanining mazmun-mohiyati, vazifalari va shakllanish bosqichlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy neonatologiyaning asosiy yo'nalishlari va uning tibbiyot tizimidagi o'rni yoritilgan.

Kalit so'zlar: Neonatologiya, neonatal davr, chala tug'ilgan bolalar, inkubator, surfaktant, perinatal markaz.

1. Neonatologiya fani haqida tushuncha

Neonatologiya (lotincha natus — tug'ilish va yunoncha logos — fan) — pediatriyaning go'dak hayotining birinchi 28 kunidagi (neonatal davr) rivojlanishi, kasalliklari va parvarishini o'rganuvchi bo'limidir.

Neonatologiyaning asosiy maqsadi:

- Yangi tug'ilgan chaqaloqlarning normal o'sishi va rivojlanishini ta'minlash.
- Chaqaloqlardagi patologik holatlarni barvaqt aniqlash va davolash.
- Muddatidan oldin tug'ilgan (chala) chaqaloqlarni parvarish qilish va reabilitatsiya qilish.

Neonatal davr ikki bosqichga bo'linadi:

Erta neonatal davr: Tug'ilgan paytdan boshlab hayotining birinchi 7 kunligi (168 soat). Ushbu davrda bolaning organizmi ona qornidagi muhitdan tashqi dunyoga moslashish (adaptatsiya) jarayonini o'taydi.

Erta neonatal davrning asosiy fiziologik jarayonlari:

- O'pka nafasining boshlanishi: Birinchi marta nafas olganda o'pka yoziladi va kichik qon aylanish doirasi ishga tushadi.
- Gemosirkulyatsiyaning o'zgarishi: Yurakdagi homila davriga xos teshiklar (oval teshik va arterial yo'l) yopiladi, qon aylanish tizimi mustaqil ishlay boshlaydi.
- Enteral oqlanishga o'tish: Ovqat hazm qilish tizimi birinchi marta ona sutini (og'iz sutini) qabul qilishga va parchalashga moslashadi.
- Termoregulyatsiya: Chaqaloq o'z tana haroratini mustaqil boshqarishni o'rganadi (bu mexanizm hali juda zaif bo'ladi).

Chegaradosh (tranzit) holatlar:

Erta neonatal davrda deyarli barcha sog'lom chaqaloqlarda kasallik bo'lmagan, lekin maxsus nazorat talab qiladigan o'tkinchi holatlar kuzatiladi:

- Vazn yo'qotish: Hayotining dastlabki 3-4 kunida bola vaznining 3–10% qismini yo'qotishi (bu normal holat).
- Fiziologik sariqlik: Qondagi bilirubin miqdori oshishi hisobiga terining 2-3 kundan sarg'ayishi.
- Tranzit eritema: Tashqi muhit ta'sirida terining qizarishi yoki toshmalar toshishi.
- Jinsiy kriz: Ona gormonlarining bolaga o'tishi natijasida sut bezlarining shishishi yoki jinsiy a'zolaridan ajratmalar kelishi.

Tibbiy ahamiyati:

Neonatologlar uchun bu davr juda muhimdir, chunki:

- Ko'pgina tug'ma nuqsonlar va irsiy kasalliklar aynan shu 7 kun ichida namoyon bo'ladi.
- Chaqaloqning immuniteti hali shakllanmagan bo'lib, u tashqi infeksiyalarga juda moyil bo'ladi.

Kech neonatal davr: Chaqaloq hayotining 8-kunidan 28-kunigacha bo'lgan davr. Agar erta neonatal davrda bola organizmi tashqi muhitga keskin moslashsa, kech neonatal davrda bu jarayonlar barqarorlashadi va bola atrof-muhit bilan faol munosabatga kirisha boshlaydi.

Kech neonatal davrning asosiy xususiyatlari:

Fiziologik jarayonlarning barqarorlashuvi:

- Vazn tiklanishi: Sog'lom bola hayotining 10–14-kunlariga kelib, tug'ilgandagi vaznini qayta tiklaydi va vazn yig'ishni boshlaydi.
- Kindik jarohatining bitishi: Odatda bu davr boshiga kelib kindik qoldig'i tushib bo'lgan bo'ladi va 10–14-kunlarga kelib kindik jarohati to'liq bitadi.
- Tranzit holatlarning yo'qolishi: Fiziologik sariqlik o'tib ketadi, teri ranggi tabiiy pushti tusga kiradi, axlat kelishi muntazamlashadi.

Asab tizimi va sezgi a'zolarining rivojlanishi:

- Uyg'oqlik davri uzayadi.
- Bola nigohini yorqin buyumlar yoki onasining yuzida to'xtatishga harakat qiladi (fiksatsiya).
- Birinchi oylikning oxiriga kelib, bolada ilk bor ijtimoiy tabassum (onasi yoki yaqinlariga javob reaksiyasi) paydo bo'lishi mumkin.

Laktatsiyaning shakllanishi:

Onada "etuk laktatsiya" davri boshlanadi. Bolaning emish tartibi va onasining suti kelishi o'zaro moslashib, oziqlanish maromi shakllanadi.

Asosiy xavflar va tibbiy nazorat:

Garchi moslashish davri tugayotgan bo'lsa-da, bu davrda ham ma'lum xavflar mavjud bo'lib, 2025-yilgi tibbiyot standartlariga ko'ra shifokorlar quyidagilarga e'tibor qaratishadi:

Инфекцион касалликлар: Боланинг иммунитети хали жуда заиф. Фақат она сuti орқали оlinадиган passiv иммунитет уни himoya қiladi. Бу даврда kindik yallig‘lanishi (omfalit) va teri касалликларining oldini olish muhim.

Tug‘ma nuqsonlarni aniqlash: Ba’zi tug‘ma nuqsonlar (masalan, yurak poroklari yoki modda almashinuvi buzilishi bilan bog‘liq касалликлар) aynan 2-3 haftalikka kelib yaqqol namoyon bo‘lishi mumkin.

Raxit profilaktikasi: 2025-yilgi xalqaro protokollarga asosan, pediatriklar aynan shu davrdan boshlab bolaga D vitamini miqdorini belgilab berishadi.

2. Neonatologiyaning rivojlanish tarixi

Neonatologiya mustaqil fan sifatida XX asrda shakllangan bo‘lsa-da, uning ildizlari qadimga borib taqaladi.

Ilk qadamlar (XIX asr oxiri): 1892-yilda Per Buden (Pierre Budin) Parijda dunyodagi birinchi "zaif tug‘ilgan bolalar bo‘limi"ni ochdi. U birinchi bo‘lib chala tug‘ilgan chaqaloqlarni isitish va maxsus ovqatlantirish tizimini joriy qildi.

Inkubatorlarning yaratilishi: 1880-yillarda Stefan Tarnier birinchi chaqaloqlar inkubatorini (kuvez) yaratdi. Bu chaqaloqlar o‘limini kamaytirishda inqilobiy qadam bo‘ldi.

Terminning paydo bo‘lishi: "Neonatologiya" atamasini ilk bor 1960-yilda amerikalik shifokor Aleksandr Shaffer o‘zining "Yangi tug‘ilgan chaqaloqlar kasalliklari" darsligida taklif qilgan.

Zamonaviy davr: 1970-1980-yillarda neonatologiya jadal rivojlandi. O‘pka surfaktantining kashf etilishi (chala tug‘ilgan bolalarda nafas yetishmovchiligini davolash uchun) va sun‘iy nafas berish apparatlarining takomillashishi o‘ta kam vaznli (500-1000 gr) bolalarni saqlab qolish imkonini berdi.

3. O‘zbekistonda neonatologiyaning rivojlanishi

O‘zbekistonda neonatologiya sohasi mustaqillik yillarida, ayniqsa "Ona va bola skriningi" dasturlari doirasida yuksak bosqichga ko‘tarildi. 2000-yillardan boshlab mamlakatimizda Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) tavsiya etgan

"Xavfsiz onalik" va "Yangi tug'ilgan chaqaloqlarni jonlantirish" dasturlari keng joriy etildi.

Bugungi kunda Respublika ixtisoslashtirilgan akusherlik va ginekologiya ilmiy-amaliy tibbiyot markazi hamda Perinatal markazlarda eng zamonaviy texnologiyalar yordamida hatto 500-600 gramm vazn bilan tug'ilgan chaqaloqlar ham hayoti saqlab qolinmoqda.

Neonatologiya — bu kelajak avlod salomatligini ta'minlovchi poydevordir. Perinatal tibbiyotning rivojlanishi bolalar o'limini kamaytirish va nogironlikning oldini olishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bugungi neonatolog nafaqat shifokor, balki mikro-pediatriya, reanimatologiya va genetika sohalari bo'yicha chuqur bilimga ega mutaxassisdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shabalov N.P. "Neonatologiya" (2 jildlik darslik). – Moskva: GEOTAR-Media, 2020. (Ushbu kitob MDH davlatlarida neonatologiya bo'yicha asosiy fundamental qo'llanma hisoblanadi).
2. Gomella T.L., Cunningham M.D. "Neonatology: Management, Procedures, On-Call Problems, Diseases, and Drugs". – McGraw-Hill Education, 2020. (Xalqaro miqyosda eng ko'p foydalaniladigan neonatologiya qo'llanmasi).
3. Sultonov S.N. "Neonatologiya" (Darslik). – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2015. (O'zbekiston tibbiyot oliy o'quv yurtlari talabalari uchun mo'ljallangan darslik).
4. Avery's Diseases of the Newborn. (Edited by Gleason C.A., Juul S.E.). – Elsevier, 2018. (Chaqaloqlar kasalliklari va neonatologiya tarixi bo'yicha dunyodagi eng nufuzli ilmiy manbalardan biri).
5. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi buyruqlari. "Yangi tug'ilgan chaqaloqlarga perinatal yordamni tashkil etish to'g'risida"gi klinik protokollar va normativ hujjatlar (2020-2024 yillar).
6. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (JSST) ma'lumotlari. "Neonatal mortality and care of the newborn" (2023-2025 yillardagi statistik va uslubiy nashrlar).
7. Yaxyaeva S.A. "Chala tug'ilgan bolalar parvarishi va reabilitatsiyasi". – Toshkent, 2019.